

ARAŞTIRMA MAKALE

Pandemi Süreci ve Yaşlılık (Denizli İli Örneği)¹

Gönül İÇLİ*²

*Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Denizli / Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2883-5555>

ÖZET

Covid 19 sağlık alanında ortaya çıkan bir sorun olarak hayatımıza girmesine rağmen sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel sonuçları ile yaşamı küresel ölçüde etkilemiş ve toplumsal hayatın tüm bileşenleri üzerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de yüksek risk altında görülen, virüsün ölümcül etkisi bakımından kırılabilir grup içerisinde bulunan 65 yaş üzeri bireylere yönelik kısıtlamalar getirilmiştir. Yaşlıların sokağa çıkmasını engellemek üzere kamusal düzeyde alınan tedbirler Mart 2020’den itibaren süresiz bir yasaklamaya dönüşürken artık yaşlılar kırılabilir grup bireyleri olarak değil, virüs yayan tehlikeli insanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Evlerine kapanan yaşlılar uzun süreli bu kısıtlama sürecinde belki de hayatlarının en yalnız dönemlerini yaşamışlardır. Covid 19 risk toplumu, bilişim toplumu, gözetim toplumu gibi sosyal, kültürel değişmelerin günlük hayatımızda, görünürlük kazanmasında etkili olmuştur. Bu durum yaşlıların günlük pratiklerindeki yapabilirlik kapasitesini de büyük ölçüde etkilemiştir. Toplumsal yapıda ortaya çıkan tüm bu değişmeler kısıtlamalar altındaki yaşlı bireyler üzerinde fazladan bir baskı da yaratmıştır. Bu çalışmada yaşlıların toplumsal farklılıkları bağlamında pandemi sürecinde nasıl etkilendikleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmada nitel araştırma metoduyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar daha çok orta sosyoekonomik düzeyde yer alan 65-80 yaş arası bireylerdir. Çalışmada, yaşlıların bu dönemde gündelik yaşam deneyimleri içerisinde karşılaştıkları kısıtlamalar, yaşlılığa yönelik ayrımcılık, sosyal ilişkilerindeki farklılaşmalar, yaşadıkları korkular, yasağa tepkileri, yasakları içselleştirmeleri, evde nasıl vakit geçirdikleri, dijital dünya ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Araştırma bulgularımıza göre yaşlılar pandemi sürecindeki kısıtlamalara itiraz etseler de büyük ölçüde uyum sağlamışlardır.

MAKALE GEÇMİŞİ

Geliş 12 Nisan 2022
Kabul 02 Kasım 2022

ANAHTAR KELİMELER

Covid 19, pandemi, yaşlılar, kısıtlamalar, tepkiler

Pandemic Process and Old Age

ABSTRACT

Although Covid 19 has entered our lives as a problem that emerged in the field of health, it has affected life on a global scale with its social, economic, political and cultural consequences, and new regulations have been made on all components of social life. In this process, as in many countries, restrictions have been imposed on individuals over the age of 65 in Turkey, who are seen at high risk and who are in the vulnerable group in terms of the deadly effect of the virus. While the measures taken at the public level to prevent the elderly from going out on the streets have turned into an indefinite ban as of March 2020, the elderly are no longer seen as vulnerable group members, but as dangerous people who spread the virus. The elderly, who were confined to their homes, may have experienced the loneliest periods of their lives during this long-term restriction process. Covid 19 has been effective in gaining visibility of social and cultural changes such as risk society, information society, surveillance society in our daily lives. This situation has also greatly affected the capacity of the elderly in their daily practices. All these changes in the social structure have also created an extra pressure on the elderly people under restrictions. This study focuses on how the elderly are affected by the pandemic process in the context of their social differences. In the study, in-depth interview technique with qualitative research method was used. Participants are mostly individuals between the ages of 65-80 who are in the middle socioeconomic level. The study focuses on the restrictions faced by the elderly in their daily life experiences, discrimination against old age, differentiation in their social relations, fears they experience, reactions to prohibitions, internalization of prohibitions, how they spend time at home, and their relations with the digital world. According to the results of the research, although the elderly were against the restrictions during the pandemic season, they mostly adapted themselves to the circumstances.

ARTICLE HISTORY

Received 12 April 2022
Accepted 02 November 2022

KEYWORDS

Covid-19, pandemic, old age, restrictions, reactions

¹ Bu çalışma 09-11 Nisan 2021 tarihinde Erzurum’da gerçekleştirilen 11. Ulusal Yaşlılık Kongresi’nde sunulan ve kongre kitabında özeti yayımlanan bildirinin genişletilmiş halidir.

²Sorumlu Yazar e-mail: gicli@pau.edu.tr

Makalenin Kaynak Olarak Gösterimi (Cite as): İçli, G. (2022). Pandemi süreci ve yaşlılık (Denizli İli Örneği). *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 15(2), 45-51. doi: 10.46414/yasad.1102373

1.GİRİŞ

Geçmiş zamanlarda yaşanan salgınlar, uzaktan, ilkel yerlerden geliyordu. Başkaları risk kaynağı olarak tanımlanırken, medeniyetsiz, kirli olarak düşünülen coğrafyalar suç kaynağını oluşturuyordu. Modern toplumlar, risk kaynağını “öteki”leştirerek kendilerini güvende hissediyorlardı. Brown ve Galantino’ya (2020) göre, yakın zamanlardaki SARS, Ebola gibi salgınlar için yapılan tartışmalar virüsleri kökenleri üzerinden Çin ya da Afrika gibi belirli coğrafi konumlara atıfta bulunarak, ilkel yeme gelenekleri, düşük hijyenli yaşam koşulları, canlı hayvan pazarları vb. ile ilişkilendirmektedir. Ancak Covid-19 Batı’ya sıçrayınca “öteki” her yerde bulunmaya başladı. 2019 yılının sonlarından itibaren Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid 19 pandemisi başta bir sağlık sorunu gibi görünse de, çok daha geniş boyutlu sistemsel bir değişime yol açtı.

Modernleşmenin bir parçası olan ve modernleşme ile birlikte üretilen riskler ve tehlikeler sadece batı toplumlarını değil, aynı zamanda batı dışı toplumları da etkilemektedir. Erken modern toplumdaki geç modern topluma geçiş sürecinde risk ve tehlikelerin yeniden tanımlanarak sosyal ve siyasal tartışmalarda yer almasıyla birlikte risk toplumu süreci başlamıştır. Anthony Giddens (2004), Ulrich Beck (2011) gibi sosyologlar kapitalist sistemin sorgulanmasına ilişkin yaptıkları analizlerde modernitenin gelmiş olduğu noktayı “yüksek ölçekli riskler” çağı olarak ifade etmektedirler.

Ulrich Beck, “Risk Toplumu” adlı eserinde toplumsal ve bireysel düzeyde politik ve sosyal sistemlerin, insan eylemleri ve teknolojiye kaynaklanan risklere göre yeniden biçimleneceğini vurgulamaktadır. Küreselleşme, dijitalleşme gibi birçok faktörün küresel risklerin doğrusal olmayan bir biçimde genişlemesine neden olduğunu ve bu nedenle de yeni karakteristiklerin ortaya çıktığına işaret etmektedir. “Günümüzde riskler coğrafya ile sınırlı kalmamakta, insanların varoluşuna telafi edilemez müdahaleleri mümkün kılmakta olup, sürecin sonuçları hesaplanamamaktadır” (Beck, 2010: 52). Bu çalışmanın konusunu oluşturan Covid-19 pandemisi sadece ortaya çıktığı Çin’de değil, küresel ölçekte tüm dünya coğrafyasına yayılan küresel bir risk olarak hayatımıza girmiş, çok kısa bir zaman dilimi içinde yalnız ülkemizde değil birçok ülkede ölümlere yol açmış ve korku yaratmıştır. Her ne kadar dünya çapında karşılaşılan bu büyük riski kabul edip önlem almaya çalışanlar çoğunlukta olsa da, salgına inanmayıp reddedenler de olmaktadır. Kravchenko (2020), Covid -19 pandemisinin birçok riski sosyal ve kültürel olarak inşa ettiğini, virüsün zararlı etkileri hakkında birçok efsane ve sahte hikaye ortaya çıkarmış olduğunu öne sürmüştür. Covid-19 hemen hemen tüm toplumsal kategorilerde etkili olmuşsa da, yaşlı kategorisinde yer alan bireyler süreçten daha farklı bir biçimde ve daha fazla etkilenmişlerdir.

Pandemiye ilişkin ölüm tehlikesi her yerdedir. Bu anlamda risk demokratiktir. Ancak modern toplumlarda riskten kaçışa ilişkin seçenekler mevcuttur. Beck, Risk Toplumu adlı eserinde yüksek ölçekli risklerin demokratik olduğunu ancak risk durumlarıyla başa çıkma, onlardan kaçınma ya da onları telafi etme imkanları ve yeteneklerinin çeşitli mesleki ve eğitimsel tabakalar arasında eşitsiz olarak

bölüşüldüğünü kısaca sınıfsal nitelikli olduğunu ifade etmektedir (2011:47-48). Beck’e göre, yeterli finansal esnekliğe sahip olanlar, ikamet yeri veya konut tasarımı seçimi sayesinde ya da ikinci bir ev sahibi olmakla, tatile çıkmakla vb. biçimlerle risklerden sakınmaya çalışabilir (Beck, 2017:48). Bu bağlamda pandemi sürecinde deneyimlerinde yaşlıların sınıfsal durumlarının da etkili olduğu söylenebilir.

Pandemi Deneyimleri

Pandemi süreci günlük yaşam deneyimimizde, yaşadığımız dünyayla, çevreyle olan temas yollarımıza karşı artan bir güvensizlik duygusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Giddens tarafından “bireyin öz kimliğinin devamlılığına ilişkin duyumsadığı güven duygusu” olarak tanımlanan ontolojik güvenlik duygusu, Covid-19 pandemi sürecinde dış dünyayla kurulan temastaki bulaşma ve ölüm korkusuna bağlı olarak kaybolmuştur.

Sosyal ilişkilerin gerçekleştiği, iletişimin sağlandığı, bağlantıların kurulduğu kamusal alanlar artık kaçınılması gereken tehlikeli alanlar haline gelmiş ve dışarı çıkmaktan kaçınma başlamıştır. Kamusal alanda temasın en aza indirilmesi için “evde kal” söylemiyle birlikte risk altında olan virüsün etkisi bakımından kırılğan grup içinde yer alan 65 yaş ve üstü bireylere kısıtlama getirilmiş, bu yaş grubu evlerine kapatılmıştır.

Carl Schmitt “istisna hali” veya “olağanüstü hal”i normların ve hukukun egemen tarafından askıya alındığı bir süreç olarak kavramlaştırmaktadır. Egemen, olağanüstü hale karar verendir (2016:54). Bahsi geçen OHAL bir savaş ortamı olabileceği gibi doğal afet, ulusal zayıflık veya biyolojik bir salgın da olabilir. Bugün, etkileri hala baskın bir şekilde tüm dünyada hissedilen korona virüsü, tam da Schmitt’in teorisindeki ‘istisna hali’ kavramına denk düşmektedir. Gündelik hayatın sınırları içerisinde yer alan birçok eylem devletler tarafından kısıtlanmış, özgürlükler askıya alınmıştır. Maske takma mecburiyeti, eğitim kurumlarında online eğitime geçilmesi, kafe, bar, restoran gibi işletmelerin kapatılması, 65 yaş üzerinin sokağa çıkma saatlerinin kısıtlanması gibi birçok kısıtlama hayata geçirilmiştir. Bu kısıtlamalar kapsamında birey, ontolojik güvenliğini devam ettirebilmek, yaşamda kalabilmek için varlığını son buldurucu durumlardan kaçınmakta, kurallara tabi olma zorunluluğu duymaktadır. Agamben (2020) “Bir Salgının İcadı” adlı kısa yazısında, hükümetler tarafından uygulamaya konulan özgürlük sınırlamalarının yine aynı hükümetler tarafından yaratılan güvenlik arzusu adına kabul edildiğini öne sürmektedir. Diğer taraftan 65 yaş üzeri bireylerin bazıları da getirilen kısıtlamalara karşı eleştirel bir yaklaşımla, her fırsatta evde kalmaktan duydukları rahatsızlığı dile getirmektedir. Getirilen kısıtlamanın günlük sosyal rutinlerini bozduğu, onları hayatta tutmaktan çok geri dönülemez bazı hastalıklara yakalanmalarına yol açacağını düşündüklerini ifade etmektedir. Nitekim Fransa, güney İtalya, ABD gibi bazı ülkelerde bazı bireylerin kısıtlamalara karşı çıktığı ve protestolarda buldukları da görülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) kronolojik olarak 65 yaş ve üzeri nüfusu yaşlı nüfus olarak kabul etmektedir. TÜİK verilerine göre 2019 yılında 7.5

milyon birey belirtilen yaş sınırının üzerindedir. Yaş temelli ayrımcılık anlamına gelen "yaşlılık" kavramı ırk, toplumsal cinsiyet, etnik köken vb. ayrımcılıklara benzer ayrımcılık türlerinden birisidir. Bu ayrım, Covid-19 salgını sırasında gerçekte subjektif bir olgu olmasına rağmen yaygınlık kazanmıştır. Yaşlı ifadeler, semboller ve uygulamalar da ayrımcılığı meşrulaştıran bir biçimde pandemi sürecinde sosyal yaşamda yerini almıştır. İnsanların sadece yaşları yüzünden maruz kaldıkları ayrımcı davranışlar, onları dezavantajlı hale getirerek diğer insanlarla aralarında bir hiyerarşi oluşturmuştur.

Covid-19 salgını ile birlikte yüksek risk altında görülen 65 yaş üzeri nüfus kesimine yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yaşlı nüfus izolasyon altına alınmaya çalışılmış, ancak bu bağlamda yaşlı nüfusa yönelik birçok sorun ortaya çıkmıştır. Gündelik aile rutinlerinin bozulması, yaşam dengelerinin yeniden biçimlenmesi, artan bir dijitalleşme ile yaşamın dijital ortamlara taşınması, yaş ayrımcılığının sosyal yaşamda sıklıkla olumsuz örneklerle birlikte yer alması gibi birçok noktada ortaya çıkan sorunlar yaşlı nüfusu zorlamıştır.

Covid-19 salgını sırasında dünya genelinde dijital dünyaya katılımının olumlu sonuçlarına rağmen, 65 yaş üzeri yetişkinlerin bir kısmı kendini bundan dışlanmış hissetme riski altındadır. Seifert (2020), günümüzde topluma dahil olmak dijital dünyaya aktif katılım anlamına geliyorsa, o zaman çevrimiçi olmayan veya internette aktif olmayan yaşlı yetişkinlerin sosyal dışlanma riski altında olduğunu söylemektedir. Walker & Walker (1997), sosyal dışlanmayı sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma/edilme durumu olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede içinde 65 yaş üzerindeki bireylerde dijital ortama aktif katılım sağlayacak ortamı, interneti, bilgisi olmayan bireylerin sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik politik ve kültürel sistemlerin tümünden, kısmen veya bütünüyle yoksun olma durumu da söz konusu olabilmektedir.

2.YÖNTEM

Bu çalışmanın konusu Denizli ilinde yaşayan 65 yaş üstü bireylerin salgın döneminde kısıtlamalar nedeniyle karşılaştıkları sorunlardır. 65 yaş üstünün Covid-19 pandemisini nasıl deneyimledikleri, nitel yöntem kullanılarak, etkileşim içindeki süreçler ve olaylara yoğunlaşarak araştırılmıştır. Nitel yöntem, konumuzu oluşturan süreçte yaşlıların başkalarıyla olan etkileşimleriyle birlikte kendi deneyimlerini algılayış biçimlerini ve kişisel deneyimlerini anlatırken anlam ve kimlik temsillerini oluşturmalarını anlayabilme yönünde verilerin sağlanmasına olanak sağlar.

2.1. Örneklem Grubu

Araştırma kapsamına alınan katılımcılar amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiş, kartopu tekniği ile araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Örneklem grubumuzda Denizli ilinde yaşayan 65 yaş ve üzeri, eğitim, meslek ve gelir olarak orta sosyoekonomik düzeydeki evli 15 çift (30 kişi) yer almaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma amacına uygun olarak pandemi deneyimlerine ilişkin hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Pandemi koşulları nedeniyle görüşmeler telefonla gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi katılımcılara bilgi verilmiş, onayları alınmıştır. Ancak telefonla görüşme yüz yüze görüşmeden farklıdır. Araştırmacı ve katılımcı birbirlerini ve ortamlarını görmediği için telefon görüşmelerinde katılımcının eylemlerinin nedenlerini subjektif bir biçimde gündelik dille aktarması karşısında ne derece sağlıklı veri oluşturulabildiği konusunda tereddütler olabilmektedir. Pandemi döneminde araştırma teknikleri uygulama konusunda yaşanan bu tür sorunlar, etik bakımdan da irdelenebilir. Bu tür sorulara rağmen görüşmeler 2021 Mart ayı içerisinde tamamlanmıştır. Veri analizleri Covid-19 pandemi sürecinde katılımcıların deneyimledikleri pratikler bağlamında geliştirilen başlıklar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler literatür bağlamı üzerinden sunulmuştur. Katılımcıların görüşme sırasındaki ifadelerine doğrudan alıntılarla bulgular kısmında yer verilirken, kadın için (Kadın, yaş), erkek için (Erkek, yaş) biçiminde kodlama yapılmıştır. Demografik bulgular, pandemi sürecindeki kısıtlamalar çerçevesinde, kısıtlamaların yaşa bağlı ve sınırlı saatler içinde uygulanması, kısıtlama sürecinde yaşadıkları endişeler, dijital dünya karşısındaki durumları, evde nasıl zaman geçirdikleri temaları üzerinden raporlanmıştır.

3.BULGULAR

3.1.Demografik Bulgular

Görüşmeler evli, 15 kadın 15 erkek toplam 15 çift ile yapılmıştır. Kadınların çoğu 65-69 yaş arasında, iki kişi 72 yaşındadır. Erkeklerden bir kişi 81 yaşında, beş kişi 70-75 yaş aralığında, dokuz kişi 65-70 yaş aralığındadır.

Görüşme yapılan kadınların sekizi üniversite mezunu, üçü ilkökul, ikisi ortaokul, ikisi lise mezunudur. İki erkek katılımcımız lise, on üç erkek katılımcımız da üniversite mezunudur.

Kadınların yedisi emekli, üçü ev hanımı, üçü emekli olmuş ve halen kendi işyerlerinde çalışmaktadır. İki kadın katılımcımız halen çalışmaktadır. On erkek katılımcımız emekli, iki katılımcımız halen çalışan, üç erkek katılımcımız da emekli olmuş, halen kendi işyerlerinde çalışmaktadır. Bir aile dışında, diğer ailelerin emekli maaşının yanı sıra kira gelirleri ya da kendi ticari işlerinden gelen yan gelirleri bulunmaktadır.

Ailelerin dokuzu müstakil bahçeli konutlarda ikamet etmektedir. Altı aile apartman dairesinde oturmaktadır. İki aile haricinde diğer ailelerin yazlık olarak kullandıkları deniz kenarında ya da yayla evi/ kır evi olarak kent yakınlarında ikinci evleri bulunmaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde erkek ve kadın katılımcılarımızın büyük çoğunluğu 65-69 yaş aralığındadır ve üniversite mezunudur. Emekli konumunda bulunanlar çoğunluktadır. Yarıdan fazlası müstakil konutlarda, geri kalanlarda çoğunluk site olarak yapılmış apartman dairelerinde yaşamaktadır.

Katılımcılarımızın hemen hepsi orta sınıfa uygun sınıfsal özellikler göstermektedir.

3.2.Pandemi Deneyimleri

3.2.1.Kısıtlı saat uygulaması

Pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağının yaşa bağlı olarak kısıtlı saatlerle uygulamaya konulması konusunda katılımcılarımızın görüşlerini öğrenmek istedik.

Katılımcılarımızdan on iki kadın ve on üç erkek bu kısıtlamanın doğrudan yaş ayrımcılığı ile ilgili olduğunu düşündüklerini belirttiler. Yaşları nedeniyle ayrımcı, dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını ifade ettiler. Üç kadın katılımcımız ve iki erkek katılımcımız ise bu kısıtlamanın sağlık sisteminin çökmesini önlemek üzere alındığını, çünkü yoğun bakımların yaşlı hastalarla dolu olduğunu, yaşlıların ölümcül virüse karşı korunabilmeleri açısından yerinde bir karar olduğunu düşündüklerini söylediler.

"Sanki Covid-19'u yaşlılar yarattı. Yaşlılar eve gönderildi. Halbuki maske mesafe, hijyen kurallarına yaşlılar kadar uyan yok. Bedeli 65 yaş üstüne ödettiler. Gençler çok rahat." (Kadın 68)

"Yaşlılardan kurtulmak istiyorlar. Onları fazlalık olarak görüyorlar. Nedir yaşlılarla alıp veremedikleri. Ot gibi yaşayalım istiyorlar. Ama biz ot değiliz, insanız duyularımız var." (Kadın 67)

"Biz zaten kurallara uyuyoruz, maskesiz dışarı çıkmıyoruz. Dışarıda bir işimiz olduğunda kendi arabamızla gidip geliyoruz. İşimizi de en kısa zamanda halledip dönüyoruz." (Erkek 75)

"Yaşlıları korumak için yapılan uygulama güzel ama gençler de sokakta çok geziyordu. Onlara da bize olduğu kadar sıkı bir uygulama gelebilirdi." (Kadın 71)

"Ben her gün yürüyüş yapıyor, çamlığa kadar gidip geliyordum. Yaşlılara kısıtlama getirirken onların hareketsiz kalacakları için başka hastalıklara davetiye çıkacağımı düşünmelilerdi. Ben yürüyüşü çok seviyorum ama kısıtlamalarda yapamadım ve hareket edemediğim için kilo aldım. Evde kalmaktan yeme alışkanlıklarım değişti. Eskiden sabah ve akşam toplam 2 öğün yerdim. Evde kalınca sürekli bir şeyler atıştırıyorum." (Erkek 80).

Yukarıdaki örnekler bize pandemiyle birlikte 65 yaş üzerine uygulanan yasaklamalar konusunda eleştirel bir yaklaşıma sahip olduklarını göstermektedir.

Son dönemlerde önemli bir ayrımcılık ve damgalanma örneği olarak görülen "Yaşçılık" (ageism) ya da yaşa dayalı ayrımcılık, ırk, etnisite gibi bir ayrımcılık türüdür. Pasif, zaten dışarı pek çıkmayan, evde oturan, giderek çocuklaşan bir yaşlı gibi genellemeler üzerinden yürütülmektedir. Süreçte katılımcılarımızın yaş ayrımcılığı konusundaki görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Evden online olarak yabancı dil ve müzik dersleri veren iki kadın katılımcımız "yaşlı" olarak isimlendirilmekten çok rahatsızlık duyduklarını kendilerini yaşlı olarak görmediklerini, hala ürettiklerini, aktif olduklarını ifade ettiler.

"Beni en olumsuz olarak etkileyen şey 65 yaş üstüne yaşlı diye hitap etmeleri oldu. Son bir senedir ben yaşlı

mıyım diye kendimi sorgulamaya başladım. Benim daha bu dünyada yapacağım çok şey var. Yaşlı olmaktan, yaşlı hissetmekten çok endişeliyim. Pandemi yaşlılık duygusuyla tanıştırdı beni" kabullen" diye. Ben çalıştığım, ürettiğim sürece yaşlı değilim. Ne zaman sosyal hayattan çekilirim o zaman yaşlanırım. 65 yaş üzerine "yaşlı" denilmesine karşıyım. Yaşlı yerine büyüğümüz, annelerimiz, babalarımız diyebilirler. Yaşlı hissetmekten korktuğum için tansiyonlarım çıktı. Hastaneye gittim, psikiyatrist ile görüştüm. Onunla 3-4 seans görüşme yaptık. Covid-19 salgını beni yaşlılık kadar endişelendirmedi." (Kadın 69).

72 yaşındaki bir erkek katılımcımız da yaş ayrımcılığından çok rahatsız olduğunu, 65 yaş üstünü üretmeyen, topluma katkısı olmayan insanlar gibi gördüklerini, fazla geliyorsunuz demeye getirdiklerini kızgın bir biçimde ifade etti.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi pandemi döneminde yaşçılık daha bir görünürlük kazanmıştır. Yapılan araştırmalarda, sosyal medya üzerinden yaşlılara yönelik ekonomik yük olduklarının vurgulandığı, yaşlılara karşı saldırgan bir dil kullanımının yaygınlaşmış olduğu belirtilmektedir (Guttman & Lev, 2021). Türkiye'de yapılan bir araştırmada da Covid-19 döneminde ileri yaşlı bireylerle ilgili çevrim içi haberler incelenmiş ve kısıtlamalara uymayıp dışarı çıkan ileri yaşlı bireylerin ayrımcılığa uğrayarak azarlanma, suçlanma ve alay edilmeye maruz kaldıkları ortaya konulmuştur (Yaşar & Avcı, 2020). Arun'un (2020) da vurguladığı gibi 65 yaş ve üstünün "korunması" adına yaşlıları birbirine benzer biçimde tarif eden, onları ekonomik ve sosyal yük olarak algılanmalarına neden olan yaklaşımlar adil değildir. Yaşlıların hepsini hasta ve aktiflikten uzak birer yük olarak tanımlamak doğru bir bakış açısı değildir. Sokağa çıkma kısıtlamaları ve önleyici tedbirler ileri yaşlardaki bireylerin sağlığını korumaya yönelik alınsa da bu uygulama yaşçılığın tetikleyicisi de olabilmektedir.

Katılımcılarımızın yukarıdaki ifadeleri de yaş ayrımcılığını eleştirdiklerini, bu tür bir sosyal etiketlenmenin kendilerini rahatsız ettiğini göstermektedir.

"Ben aktif bir insanım. Gündelik rutinlerimi bozmam. Şehirdeki evimin bahçesinde kendime işler yapıyorum. Maket yapıyorum. Haftada üç gün şehir dışındaki yayla evimize gidip oranın bahçesini düzenliyor, yaza hazırlıyorum. Yasaklar sırasında da dışarıya çıktım, hiç bir şey olmadı, kimse de beni yolda çevirip izin sormadı. Pandemi evde kalırken aslında fiziksel yaşamımız için sosyal yaşamdan vazgeçtik ama fiziksel yaşam olmazsa sosyal yaşam da olmaz." (Erkek 72)

"Evde kalmak çok sıkıcı... Gazete, kitap okuyorsunuz, bulmaca çözüyorsunuz, telefonla konuşuyorsunuz ama zaman geçmiyor. Ben her gün dışarıya çıkan bir insanım. Emekli olduktan sonra her gün yürüyüş yapıyordum. Dışarıda arkadaşları görüyordum. Bazen onların iş yerlerine uğruyordum. Bazen de dışarıda akşam toplantılarımızda buluşuyorduk. Ama bunları evde kal çağrısıyla birlikte yapamaz olduk. Kısıtlamalarda o günleri özledim. Telefonla konuşmak falan insana yetmiyor."

Kısıtlamalara uyduk ama sırf sağlıklı kalmak adına. Yoksa çok sıkıcı..." (Erkek 70)

"Emekliyim, aile şirketimize ara ara gidiyorum. İş artık oğlum yürütüyor ama şirketin işlerini emekli olsam da takip ediyorum. Bana ihtiyaç duydukları zamanlar olabiliyor. Yarı zamanlı çalışıyordum gibi düşünün. Bizim gibi insanlar emekli olsalar da olamıyorlar. Dışarı çıkmamız yasaklandığında pek anlamasam da can sıkıntısından bahçeye uğraştım. Fırsat buldukça doğa yürüyüşleri yaptım. Sağlığımız için kısıtlandığımız söylendi. Uymaya çalıştık." (Erkek 71)

Yukarıdaki örnekler Agamben'in (2006) "hükümetler tarafından empoze edilen özgürlük sınırlamalarının, aynı hükümetler tarafından yaratılan güvenlik arzusu adına kabul edildiği" görüşünü desteklemektedir. Kısıtlamalarla bireylere sunulan şey de evde kalmak şartıyla sağlıklı hayat vaadidir. Dolayısıyla 65 yaş üzeri katılımcılarımız genelde pandemi sürecinde sağlıklı kalabilmek, güvende olabilmek için kısıtlamalara uymuşlar, maske, mesafe kuralını uygulamışlardır.

3.2.2. Yaşanılan endişeler

Katılımcılarımız pandemi sürecinde hissettikleri belirsizlikler ve kırılğanlıklarla birlikte gerek kendi sağlıkları, gerekse yakınlarının sağlıkları konusunda endişeler yaşamıştır. Katılımcılarımızın kısıtlamalar süresinde ne tür endişeler yaşadıklarını öğrenmek istedik;

"Dışarıya çıkmamıza izin verdikleri 3 saatlik süre işlerimizi yetiştirmeye yeterli olmadı. Banka işlerimizi doğru dürüst yapacak vaktimiz olmadı. Kimliğimi kaybetmişim. Onu yenilemek için gittiğimde vakit yetmedi, tekrar gitmem gerekti. Bu bende bayağı bir stres yarattı. Kimseyle temas etmeyelim diye uğraşyoruz ama tam tersi uygulamalarla karşılaşılabiliyoruz. Zaten kapıdan içeri giremiyoruz izin saatleri dışında. Hiç olmazsa 65 yaş üzerine akşamüzerine kadar süre verseler işlerimizi tamamlayacak vaktimiz olurdu." (Erkek 70)

"Eşimin acil kalp ameliyatı olması gerekti. Hastanede kalırken çok korktum, eşim ameliyatlı ya ona da bulaşır diye. Çocuklarla da 2 ay sonra kapıdan görüştük. Yakın akrabalarım da görüşmedik. Sadece telefonlaştık." (Kadın 67)

"Benim dışlerimi yaptırmam gerekiyor. Covid-19 bulaşır diye korkumdan erteliyorum. Bu arada rutin kontrollerimin zamanı geldi ama onları da hep erteledik. İnşallah sonradan bir olumsuzluk yaşamam." (Kadın 68)

"Diş doktoruma gidemedim tedavi için. Temas nedeniyle çekindim." (Erkek 67)

Pandemi süresince korku ve şüphenin artmasına bağlı olarak günlük rutinlerimiz de güvenliğini, istikrarını kaybetmiş ve şüpheli hale gelmiştir. Gündelik yaşamda karşılaştığımız, etkileşimde bulunduğumuz insanlar hastalığın bulaşma endişesini arttırarak, bir tehdit, hastalık kaynağı olarak görülmeye başlandığı için, katılımcılarımız acil olmadıkça kimseyle temasa geçmemiş, rutin sağlık kontrollerini ertelemişlerdir. Mecbur kaldıkları durumlarda da maske, mesafe, hijyen kurallarına uymuşlardır.

"Annem 90 yaşında, bize yakın bir evde oturuyor. Şişman olduğu için iki bakıcısı birden var. Ancak bakıcılardan biri, ülkesinde (Özbekistan) kalp rahatsızlığı olan abisinin çok hasta olduğu haberini aldığından beri ülkesine izinli olarak gitmek istiyor. Çalışma izni de var. Ancak ben izin verme konusunda ikilemedim. Bir tarafta vicdanım bu isteğin geri çevrilemez olduğunu söylüyor. Diğer taraftan memleketine gidince yakınlarıyla temasta olacak. Oradaki koşullarının hijyen, masken, mesafe şartlarına pek de uygun olmayacağını düşünüyorum. Seyahat sırasında ya Covid-19'a yakalanırsa, ya dönüşte anneme de bulaştırırsa diye korkuyorum ve gitmesini istemiyorum. Bu konuda vicdanen çok rahatsızım." (Kadın 65)

"İzin verilen saatlerde markete gittiğimde kasiyerle ve diğer müşterilerle temas etme korkusuyla oyalanıp, onların işlerini bitirmesinden sonra ben işimi görüyorum. Alışveriş sırasında bir tanıdığa rastlarsam da uzaktan baş işaretleriyle selamlaşıyor, yönümü değiştiriyorum." (Kadın 69)

"Pandeminin ilk zamanlarında korkudan evden dışarı çıkmıyorduk. Ancak eşim ve ben hareketsizlikten çok sıkılınca sonraları yürüyüş yapma ihtiyacımız nedeniyle izinli saatlerimizde market bahanesiyle dışarı çıkıp yürümeye başladık. Tabii maskelerimiz ve güneş gözlüklerimizle... Karşımızdan gelen biri olursa kaldırım değiştirdik." (Kadın 69)

Pandemi süreci içinde temas korkusu hisseden katılımcılarımız yakınlarıyla, arkadaşlarıyla telefon üzerinden iletişim kurduklarını, mecburi durumların dışında da herkesten uzak durmaya, kimseyle görüşmemeye dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Ruiz'de (2020) ev hapsinin aynı zamanda az sayıda gerçekleşen sosyal etkileşimi de etkilediğini, onları kararlı bir şekilde şartlandırdığını, sınırlandırdığını ve zayıflatıldığını öne sürmektedir. Bir yandan, sürdürülen birkaç etkileşimin çok istisnai olduğu, aciliyet eğilimine yol açan bir rahatsızlık yarattığı, onları olabildiğince çabuk terk etmek için az çok bilinçsiz bir dürtü yarattığı ve etkileşimleri sadece sayı olarak değil, aynı zamanda süre ve yoğunluk olarak da azaltıldığını ifade etmiştir. Bunun nedeni yalnızca bulaşma korkusu değil, 'normal' bir sosyal etkileşimi sürdürmenin neredeyse imkansız olmasıdır.

Pandemi sürecinde tüm katılımcılarımızın bir başka ortak korkusu da yakınlarının sağlığıdır.

"En büyük korkum başka bir şehirde doktor olan oğlumdu. Nitekim korktuğum başıma geldi, oğlum Covid -19'a yakalandı. Neyse ki atlattı. Hastalığını uzaktan izlemek çok üzücü oldu." (Kadın 66)

"Ben kendi adıma çok korku hissetmedim ama çocuklarımız, sevdiklerimiz adına endişelerim oldu. İlk başlarda Covid-19 çok uzaklardaydı. Ama bu sene çok yakınlarımıza geldi, tanıdıklarımızın bazılarının yakalanmış olduğunu öğrendik. Televizyonlardaki yoğun bakım görüntüleri çok moral bozucuydu. Özellikle de sürekli yaşlı hasta vurgusuyla kamu spotları yayınlamaları nedeniyle bir müddet sonra baktım psikolojim bozuluyor, televizyonda haberler, açık oturumlar yerine sadece belgesel, dizi gibi şeyler izlemeye başladım. Hatta televizyon seyretmeyi bıraktım bile denilebilir. Eşim de haberleri bazen izledi, eskisi gibi değil kesinlikle." (Kadın 69)

“ İki oğlum da başka şehirlerde özel sektörde çalışıyorlar. Her ikisi de cumartesi günü de dahil olmak üzere işe gitmek zorundalar. İki için de hastalanırlarsa diye çok kaygılandım. Gerçi ikisi de koruyor kendisini ama etrafta bir sürü hasta insan var. Biz onlar için endişelenirken, onlar da bizim için endişelendiler. Kendimizi korumamız için sürekli tembihlerde bulundular. Birbirimizi çok özledik, nerdeyse bir senedir görüntülü aramalarla idare ediyoruz. Hepimizde kaygı düzeyi yükseldi.” (Kadın 65)

Pandemi tehdidiyle birlikte önceden güvenlik içinde devam ettiğimiz günlük rutinlerimiz korku ve şüphe kaynağı haline dönüşmüştür. Arkadaşlarımızla, komşularımızla temasız hastalık kaynağı olabilirler şüphesi ile sınırlanmış, kesintiye uğramıştır. Bu süreçte katılımcılarımız telefon, bilgisayar, internet olanaklarından yararlanarak toplumsallaşmışlardır.

3.2.3. Teknoloji kullanımı

Pandemi sürecinde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de dijital teknoloji kullanımını arttırmıştır. Katılımcılarımızın dijital dünya karşısındaki durumlarını öğrenmek istedik.

Örneklem grubumuzdaki bir çiftin dışında katılımcılarımızın hepsi akıllı telefon kullanmaktadır. Bilgisayarda yapacakları bazı işlemleri akıllı telefon kullanarak yapmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. Erkek katılımcılarımızın büyük kısmı üniversite mezunu ve meslekleri nedeniyle iş hayatında bilgisayar kullandıklarını bu nedenle dijital dünyanın yabancıları olmadıklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılarımız arasında da akıllı telefon kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Genel olarak katılımcılarımız bazen bilgisayar, bazen de akıllı telefonlar yardımıyla market alışverişi gibi ihtiyaçlarını karşılamakta, gazete okuma, film, belgesel seyretme gibi aktiviteleri gerçekleştirebilmektedir.

3.2.4. Evde zaman geçirmek

Katılımcılarımız pandemi döneminin “evde kal” çağrısına uyarak “sağlıklı hayat” vaadine uygun bir biçimde toplumsal davranış alanlarından, bireysel alanlarına doğru çekilmişler ve evde daha fazla vakit geçirmeye başlamışlardır. Genel olarak katılımcılarımız kent yaşamı içerisinde yereldeki ilişkilerden uzak kalmayı sağlayacak biçimde, kentin uzak semtlerinde bahçe içerisinde inşa edilmiş sitelerde, semtlerde oturmaktadırlar. Evlerinin bu niteliği de pandemiden kaçışta izole olma seçeneğini kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan kentteki evlerinin dışında, yakın mesafede kır evi, ya da yayla evi olarak ikinci bir konutu olanlar, pandemi sırasında sık sık bu evlerine giderek kaldıklarını, orada vaktin daha kolay geçtiğini söylemişlerdir. Bu tür ikinci konutlar katılımcılarımıza yerel ilişkilerin ürünü olan “temas” ve “karşılaşma” korkularına karşı “sıfır temas” olanağı sağlamakta, virüs bulaşma korkularını azaltmaktadır. Dolayısıyla Covid-19’a karşı bir kaçış stratejisi geliştirmişlerdir.

Evde nasıl vakit geçirdiklerini sorduğumuz kadın katılımcılarımız ev işleri, yemek, temizlik gibi işlerin epeyce vakitlerini aldığını, pandemi nedeniyle ev işlerini yapması için belli günlerde evlerine aldıkları

yardımcılardan vaz geçmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Evlerinde yatılı yardımcısı olan bir katılımcımız da kadının hafta sonunda izinli olarak kendi evine gitmesini istemediğini, ancak yardımcısının kendisini dinlemediği ve dönüşünde de salgına yakalandığını ve üstelik kendilerine de bulaştırdığını söylemiştir. O zamandan beri de eve kimseyi sokmadığını, her şeyi kendinin yaptığını söylemiştir. Bir başka katılımcımız da youtube kanalından dünya mutfağına ilişkin yemek tariflerini izleyerek farklı yemekler yaptığını ifade etmiştir. Bu süreçte birçok değişik yemek öğrendiğini ama sonuçta kilo aldığını söylemiştir. Bazı katılımcılarımız evde spor yapmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Site içindeki konutlarda oturan kadın katılımcılarımız da ara sıra herkesin evinde kendi kahvesini yaptıktan sonra komşularla bahçelere çıkıp, mesafeli bir biçimde açık havada oturarak sohbet ettiklerini söylemişlerdir. Kadın katılımcılarımız arasında kitap okuyanlar, film seyredenler çoğunlukta görünmektedir. Uzaktaki yakınlarıyla, arkadaşlarıyla mesajlaştıklarını, telefonlaştıklarını bazen de online toplantı yaparak sosyalleştiklerini ifade etmişlerdir.

Erkek katılımcılarımız ise, bulmaca çözdüklerini, maket yaptıklarını, mesajlaştıklarını, bazen telefonla konuştuklarını, bazen de televizyonda belirli programları izlediklerini söylemişlerdir. İnternet üzerinden farklı konuları araştırdıklarını, kitap okuduklarını ifade etmişlerdir. Bahçeli, müstakil evlerde oturanların hepsi, bahçeleriyle uğraştıklarını böylece temiz hava aldıklarını, güzel vakit geçirdiklerini söylemişlerdir. Halen çalışmaya devam eden iki erkek katılımcımız da çalışan iki kadın katılımcımız gibi online çalışmaya devam ettiklerini, zaman buldukça kitap okuduklarını, pandeminin onların yaşamında büyük bir farklılığa yol açmadığını belirtmişlerdir.

4.SONUÇ

Covid-19 sadece sağlık sorunu olarak kalmamış, dünya genelinde ekonomik, toplumsal, psikolojik sorunlara yol açmıştır. Covid-19 salgını ile birlikte yüksek risk altında görülen 65 yaş üzeri nüfus kesimine yönelik kısıtlama uygulamalarıyla birlikte yaşlı nüfus birçok sorunla karşılaşmıştır.

65 yaş üzeri bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırma bulgularına göre, katılımcılarımız Covid-19 pandemisi sürecinde, kısıtlı saat uygulamasına büyük ölçüde uyumlu davranmış, maske, mesafe kuralına uymuşlardır. Ancak özellikle medyada da yer alan yaşlı tutumlarla karşılaşmaktan çok rahatsızlık duymuşlardır. Arun’un (2020) da belirttiği gibi yaşlılık, hastalık ve düşkünlük birbirinin eş anlamlısı değildir. Yaşlılar türdeş bir toplumsal grup olmayıp, kimlikleri ve yaşam tarzlarıyla yaşamın bu evresini çeşitlendirmektedir. Sağlıklı, üretken, aktif bireylerin büyük ölçüde yer aldığı 65 yaş üzerine getirilen kısıtlamalar birçok itirazla karşılanırsa da büyük ölçüde uyum sağlanan bir süreç olmuştur. Epidemiy sürecinde hasta olma korkusuyla mecbur kalmadıkça kimseyle görüşmediklerini, sağlık kurumlarındaki kontrollerini bile ertelediklerini, sağlıklarını korumaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yakınlarının sağlığı konusunda da endişeler yaşayan örneklem grubumuz, yüz yüze ilişki kurmaktan

kaçınmış, telefon ve bilgisayar kullanarak etkileşimde bulunmuş, internet üzerinden dayanışma ağları geliştirmişlerdir. Dolayısıyla toplumsal hayatın eve sıkışmış olduğu pandemi döneminde dijital ortam önemli bir işleve sahip olmuştur. Dışarıdaki her karşılaşmanın ardından duydukları hastalığın bulaşması korkusu, ev dışında geçirdikleri zamanın mümkün olduğunca kısıtlanmasına neden olmuştur. Pandemi sürecinde gündelik hayatın alışılmış akışkanlığının yerini alan belirsizlikler, ev dışı hayata, anonim kent yaşamına karşı korku ve endişelerin gelişmesine neden olmuştur. Evde zaman geçirmek, dışarıya duyulan korkuya karşı bir varoluş güvencesi sağlamıştır.

Covid-19'un yarattığı belirsizlikler, kırılanlıklar makro düzeyde yapısal sorunlarda olduğu gibi mikro düzeyde aktörler üzerinde de karmaşık bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen dönemlerde pandeminin yeni aşamalarıyla karşılaşıldıkça yeni normal üzerinden getirilecek yeni temassızlık, yeni kendini koruma gibi uygulamaların nasıl olacağı, değişen sosyal ilişkileri, kısıtlamalar altında yaşamları devam ettirme deneyimlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği vb. makrodan mikroya uzanan birçok konuya ilişkin politikaların çeşitlendirilerek oluşturulması gerekecektir. Salgın kontrol politikalarının başarılı ve sürdürülebilir olması için toplumun içinden, gözleme ve somut bilgiye dayalı gerçekçi analizlere ihtiyaç artacaktır. Gelecekte yaşanması olası benzeri krizleri yönetme yolunda rehberlik edecek çıkarımlar yapılması önemlidir. Bu bağlamda sosyoloji konularından birisi olan yaşlılık bağlamında yapılacak akademik çalışmaların konuları zenginleştirilmesi mevcut bilgi birikimine katkı sağlayacaktır. Yeni araştırmalara olan gereksinim, kuramsal, metodolojik bilgilerin yenilenmelerine katkıda bulunmasının yanı sıra, ileride ortaya çıkabilecek toplumsal krizler, dönüşümler karşısında bakış açımızı geliştirecek yeni araçların geliştirilmesine de zemin hazırlayacaktır.

Araştırma Desteği

Bu çalışma için hiçbir kurumdan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 15.06.2022 tarihli ve 12-14 sayılı kararı ile çalışma uygun bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2020). Bir salgının icadı. <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-nvenzione-di-un-epidemia>.
- Agamben, G. (2006). *İstisna Hali*, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Arun, Ö. (2020). Gençler, yetişkinler ve yaşlılar bir de özgürlükler. Birikim.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu*. İstanbul: İthaki Yayınlar,
- Benvenuto, S. (2020). İnzivaya hoş geldiniz. <https://antinomie.it/index.php/2020/03/05/benvenuto-in-clausura/03/08/2020>
- Brown, P., & Galantino, G. (2020). Teorileştirme-sorunlaştıran kategoriler: risk ve belirsizlik

sosyolojisi (RN22) yoluyla Covid-19 pandemisini anlamak. *Pandemik Olasılıklar* (Im) Cilt 1, Sayı 45.

- Croucher, S. M., Nguyen, T., & Rahmani, D. (2020). Prejudice toward Asian Americans in the Covid-19 pandemic: The effects of social media use in the United States. *Front. Commun.* 5, 39. doi:10.3389/fcomm.2020.00039
- Guttman, N., & Lev, E. (2021). Ethical issues in Covid-19 communication to mitigate the pandemic: Dilemmas and practical implications. *Health Communication*, 36(1), 116-123, doi:10.1080/10410236.2020.1847439.
- Kravchenko, A. S. (2020). Kozmopolit olmak ve kozmopolit karşıtı olmak: Covid 19'un karmaşık riskleri: Normalleşme Topluluğu'ndan küresel tıbbi gözetime geçiş talebi. *Pandemik Olasılıklar* (Im) Cilt 1, Sayı 45.
- Ruiz, J. (2020). Yaşam-ev hapsi ve sosyal alanın bozulması: Cordoba'dan yarı etnografik notlar. *Pandemik Olasılıklar*, Cilt 1, Sayı 45.
- Seifert, A.(2020). Sağlık, hastalık ve tıp-Covid salgını sırasında yaşlı yetişkinlerin çifte dışlanması. *Pandemik (Im) Olasılıklar*, Cilt 1, Sayı 45. 2 Haziran 2020.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2019). <https://www.ekonomist.com.tr/haberler/tuik-yayimladi-iste-turkiye-2019-yasli-nufus-istatistikleri.html>.
- Walker, A., & Walker, C.(1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, London, Child Poverty Action Group.
- Yaşar, Ö., & Avcı, N. (2020). Değişen yaşlılık algısı: Covid-19 ile damgalanan yaşlılar. *Turkish Studies*, 15(4), 1251- 1273. doi:10.7827/Turkish Studies.44275